

Vēlēšanu sistēma Latvijā

Sasniedzamais rezultāts: Izmantošu Latvijas un pasaules aktuālo politisko notikumu un 20. gadsimta vēstures piemērus. Pamatošu, kā indivīds apliecina piederību valstij un kādas ir iespējas būt politiski aktīvam pilsonim. Izvērtēšu divas vēlēšanu sistēmas, spriedīšu par to, kā ar politisko partiju starpniecību nodrošināt dažādu interešu mijiedarbību valstī.

1. Veic pašvērtējuma uzdevumu un pārliecinies, ka atceries pamatskolā apgūto par vēlēšanām!

Jautājums	Atbilde	Kurā informācijas avotā var pārbaudīt atbildi?
No cik gadiem Latvijas pilsoņiem ir vēlēšanu tiesības?		
Kuras varas pārstāvjus ievēl Latvijas pilsoņi?		
No cik gadiem var kandidēt vēlēšanās?		
Ik pēc cik gadiem notiek Saeimas vēlēšanas?		
Kas jādara, lai kļūtu par deputāta kandidātu?		
Kā varētu raksturot Latvijas vēlēšanu sistēmu?		

2. Latvijā vēlēšanu norisi reglamentē trīs likumi: Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums, Saeimas vēlēšanu likums, Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums. Izlasi piedāvātos likumu fragmentus (1. pielikums) vai atrodi likumus skolotāja norādītājās saitēs un atbildi uz jautājumiem!

- Kādus ierobežojumus likums paredz vēlēšanu kandidātiem?
- Kāpēc deputāts nedrīkst ieņemt likumā noteiktos amatus? Skaidro vismaz 2 ierobežojumus!
- Kāpēc cilvēks vienlaicīgi nevar būt Eiropas Parlamenta un Saeimas deputāts?
- Balstoties uz Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma 44.–45. pantu, izskaidro, kā tiek noteikts uzvarējušais deputāta kandidāts!
- Raksturo vēlēšanu sistēmu un kārtību Latvijā, balstoties uz Saeimas vēlēšanu likuma 8. pantu un Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma 2. pantu! Ar ko tā atšķiras no mažoritārās vēlēšanu sistēmas?
- Izvērtē, kura vēlēšanu sistēma ļauj pārstāvēt plašāku vēlētāju interešu loku!
- Kad tu varēsi piedalīties vēlēšanās un kādā statusā?
- Uzraksti 3 priekšnoteikumus, kas tev būtu jāizdara, lai varētu kandidēt nākamajās Eiropas Parlamenta vēlēšanās.
- Izdomā un uzdod solabiedram 3 atvērtos jautājumus par vēlēšanām Latvijā! Atbildi uz viņa jautājumiem!

3. Izsakiet argumentētu viedokli par to, kāpēc piedalīšanās vēlēšanās tiek uzskatīta par katra pilsoņa svarīgāko tiesību, bet dažās Eiropas Savienības valstīs tas ir obligāts pienākums?

4. Sarīkojiet debates!

Interneta resursos atrodi informāciju par 16 gadu vēlēšanu vecuma cenzu dažādu Eiropas valstu institūcijās! Pārdomājot dažādus aspektus (psiholoģisko, politisko, saimniecisko u.c.), debatē par un pret vēlēšanu tiesību piešķiršanu no 16 gadu vecuma!

Kā sagatavoties grupu debatēm?

Debates ir viedokļu izteikšana par diskutablu (kontraversu) jautājumu, izmantojot piemērus un pārliecinot klausītājus. Tās var notikt dažādos formātos – šeit norādītais ir tikai viens no variantiem.

1. *solis*. Klasē izvirziet vairākus apgalvojumus debatēm.
2. *solis*. Balsošanas rezultātā izlemiet, kurš no apgalvojumiem ir atbilstošākais un jūs interesējošākais, lai nonāktu pie secinājumiem par personīgo līdzdalību!
3. *solis*. Sadaliet lomas atbilstoši izvēlētajai debašu formai!

Ja esi debatētājs (runātājs): pēc atbilstošā argumenta izvēles pārdomā, kādi piemēri no tev zināmā būtu pielietojami! Piemēriem jābūt godīgiem (neviltotiem), vēlams, ja vari nosaukt kādu tematam atbilstošu autoritatīvas personas (speciālista) citātu. Tavs piedzīvotais arī ir svarīgs, tomēr tas var būt subjektīvs un nav apgalvojams, ka tas attiecas uz visiem cilvēkiem! Izvairies lietot apzīmējumus “visi tā dara, domā”, “neviens to nezina, nesaprot”, jo pasaulē nekas nav absolūts un bez izņēmumiem! Runā skaidri, strukturēti! Skaties uz klausītājiem, veido acu kontaktu! Ja runāsi nepārliecinoši, bez iedvesmas, klausītāji vērtēs, ka neesi drošs(a) par savu teikto!

Ja esi jautātājs: mēģini noskaidrot pierādījuma būtību, pārbaudīt, vai tas ir drošs. Nemēģini jautājumā iekļaut secinājumu, netērē laiku, ko lietderīgāk varētu izmantot kāds cits jautātājs.

Ja esi treneris vai konsultants: palīdzi debatētājiem izvērtēt viņu izvēlētos pierādījumus un atlasīt piemērotākos! Mēģini novērtēt, kura komanda ir vairāk gatava runāt, lai sniegums visādā ziņā būtu pārliecinošs. Vērtējot publiski, atceries, ka iespēja izteikt pamudinājumus tev bija gatavošanās procesā, un noslēgumā vēlams vērtēt tikai paveikto, nevis neveiksmes.

Ja esi vērtētājs: izmanto formulu “mani vairāk pārliecināja (runa, pierādījums), jo...”

4. *solis*. Debatējiet, ievērojot debašu nosacījumus un ar cieņu izturoties pret kolēģiem! Atceries, ka debatēs jebkura dalībnieka galvenais princips ir “Debatēt godīgi, ar cieņu un, lai mācītos”!
5. *solis*. Noformulējiet individuālu, argumentētu viedokli par jautājumu!

Fragmenti no vēlēšanu likumiem Latvijas Republikā**Saeimas vēlēšanu likums**

<https://likumi.lv/ta/id/35261-saeimas-velesanu-likums>

5. pants. Saeimas vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātiem un Saeimā nevar ievēlēt personas:

- 1) kurām likumā paredzētajā kārtībā tiesa ir nodibinājusi aizgādību;
- 2) kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās;
- 3) kuras ir sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu, izņemot personas, kuras ir rehabilitētas vai kurām sodāmība dzēsta vai noņemta;
- 4) kuras Krimināllikumā paredzētā nodarījuma izdarīšanas laikā atradušās nepieskaitāmības stāvoklī, ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī vai arī pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas saslietušas ar psihiskiem traucējumiem, kas tām atņēmuši iespēju saprast savu rīcību vai to vadīt, un kurām sakarā ar to piemērots medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis vai arī lieta izbeigta bez šāda piespiedu līdzekļa piemērošanas;
- 5) kuras ir ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki, vai personas, kuras ir bijušas PSRS, Latvijas PSR valsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta štata darbinieki, izņemot personas, kuras bijušas tikai PSRS vai attiecīgo Latvijas PSR Valsts drošības komitejas plānošanas un finanšu, administratīvi saimnieciskās struktūrvienības darbinieki;
- 6) kuras pēc 1991. gada 13. janvāra darbojušās PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vīslatvijas sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās;
- 7) kuras ir sodītas ar aizliegumu kandidēt Saeimas, Eiropas Parlamenta, republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanās, izņemot personas, kuras ir rehabilitētas vai kurām sodāmība dzēsta vai noņemta.

6. pants. (1) Ja par deputāta kandidātu ir pieteikts Valsts prezidents, valsts kontrolieris, Valsts kontroles padomes loceklis, ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks, Satversmes tiesas tiesnesis, prokurors, policijas darbinieks vai profesionālā dienesta karavīrs, viņiem pēc deputātu kandidātu saraksta (turpmāk — kandidātu saraksts) reģistrēšanas ir jāatstāj ieņemamais amats (dienests) un viena mēneša laikā jāiesniedz šo faktu apstiprinoši dokumenti Centrālajai vēlēšanu komisijai.

(2) Ja ievēlētais Saeimas deputāts ir Eiropas Parlamenta deputāts, viņš zaudē Eiropas Parlamenta deputāta statusu ar Saeimas deputāta svinīgā solījuma nodošanas brīdi. Par Eiropas Parlamenta deputāta statusa zaudēšanu Centrālā vēlēšanu komisija triju darbdienu laikā paziņo Eiropas Parlamentam.

(3) Republikas pilsētas domes vai novada domes deputātu var pieteikt par Saeimas deputāta kandidātu, taču ievēlēšanas gadījumā viņš zaudē domes deputāta mandātu.

(4) Tiesnesi, kas nav Satversmes tiesas tiesnesis, var pieteikt par Saeimas deputāta kandidātu, taču ievēlēšanas gadījumā viņš zaudē tiesneša amatu.

8. pants. (1) Centrālā vēlēšanu komisija nosaka katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu proporcionāli vēlēšanu apgabala vēlētajū skaitam, kuru konstatē atbilstoši Iedzīvotāju reģistra datiem četrus mēnešus pirms vēlēšanu dienas, bet, ja Saeimas vēlēšanas notiek Satversmes 48. pantā paredzētajā gadījumā, — vēlēšanu izsludināšanas dienā. Ārvalstīs dzīvojošo vēlētajū skaits pieskaitāms Rīgas vēlēšanu apgabala vēlētajū skaitam.

(2) Katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo deputātu skaitu nosaka šādi:

- 1) visu vēlēšanu skaitu dala ar skaitli 100;
- 2) katra vēlēšanu apgabala vēlēšanu skaitu dala ar šā panta otrās daļas 1. punktā noteiktās dalīšanas iznākumu. Šādi iegūtie vesēlie skaitļi apzīmē vēlēšanu apgabalos ievēlējamo deputātu skaitu;
- 3) ja šā panta otrās daļas 2. punktā noteiktā dalīšanas iznākuma veselo skaitļu summa ir mazāka par 100, ievēlējamo deputātu skaitu palielina par vienu vispirms tajā vēlēšanu apgabalā, kurā daļskaitlis ir vislielākais, pēc tam vēlēšanu apgabalā, kurā ir otrs lielākais daļskaitlis, un tā tālāk, līdz veselo skaitļu summa ir vienāda ar 100;
- 4) ja divos vēlēšanu apgabalos daļskaitļi ir vienādi, vispirms palielina deputātu skaitu vēlēšanu apgabalā, kurā šā panta otrās daļas 2. punktā noteiktās dalīšanas rezultātā iegūtais vesēlais skaitlis ir mazākais;
- 5) ja divos vēlēšanu apgabalos gan daļskaitļi, gan vesēlie skaitļi ir vienādi, vēlēšanu apgabalu, kurā palielināms deputātu skaits, nosaka lozējot.

Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums

<https://likumi.lv/ta/id/84185-eiropas-parlamenta-velesanu-likums>

2. pants. (1) Latvijas Republikā tiesības vēlē Eiropas Parlamentu ir:

- 1) Latvijas pilsonim;
- 2) Eiropas Savienības pilsonim, kurš nav Latvijas pilsonis, bet kurš uzturas Latvijas Republikā.

(2) Tiesības vēlē ir personai, kura vēlēšanu dienā sasniegusi 18 gadu vecumu, ja ziņas par šo personu ir iekļautas vēlēšanu reģistrā Latvijā un ja uz šo personu neattiecas kāds no šā likuma 3. pantā minētajiem ierobežojumiem.

6. pants. (1) Ja Eiropas Savienības pilsonis balso vai kandidē Eiropas Parlamenta vēlēšanās citā Eiropas Savienības dalībvalstī, viņš Latvijas Republikā zaudē attiecīgi tiesības balsot vai kandidēt un tikt ievēlētam Eiropas Parlamentā.

(2) Ja Eiropas Savienības pilsonis, kurš nav Latvijas pilsonis, Eiropas Parlamenta vēlēšanās vēlas izmantot savas balsstiesības Latvijas Republikā, viņam personiski vai pa pastu ne vēlāk kā 30 dienas pirms vēlēšanām jāiesniedz Centrālajai vēlēšanu komisijai iesniegums par vēlmi balsot Latvijas Republikā un apņemšanos neizmantot balsstiesības citā Eiropas Savienības dalībvalstī.

7. pants. Valsts prezidentu, Saeimas deputātu, Ministru kabineta locekli, republikas pilsētas vai novada domes deputātu var pieteikt par kandidātu Eiropas Parlamenta vēlēšanās, taču, ja attiecīgā persona tiek ievēlēta, tā zaudē valsts amatpersonas amatu, kā arī attiecīgo deputāta mandātu 30. dienā pēc vēlēšanu rezultātu apstiprināšanas.

44. pants. (1) Ievēlētos deputātus nosaka Centrālā vēlēšanu komisija. Deputātu vietu sadalē nepiedalās tie kandidātu saraksti, kuri saņēmuši mazāk par pieciem procentiem no nodoto balsu kopskaita. Par nodoto balsu kopskaitu (vēlēšanās piedalījušos vēlēšanu kopskaitu) uzskatāms derīgo vēlēšanu aploksņu kopskaits.

(2) Lai sadalītu Eiropas Parlamenta deputātu vietas starp pārējiem pieteiktajiem kandidātu sarakstiem, piemēro šādu kārtību:

- 1) nosaka par katru kandidātu sarakstu nodoto derīgo vēlēšanu zīmju skaitu;
- 2) par katru kandidātu sarakstu nodoto vēlēšanu zīmju skaitu dala secīgi ar 1, 3, 5, 7 un tā tālāk, līdz daļījumu skaits ir vienāds ar kandidātu sarakstā pieteikto kandidātu skaitu;

- 3) visus iegūtos dalījumus par visiem kandidātu sarakstiem sanumurē kopējā dilstošā secībā;
- 4) deputātu vietas secīgi saņem tie kandidātu saraksti, kuriem atbilst lielākie dalījumi. Ja dalījums, kura kārtas numurs ir vienāds ar ievēlējamo deputātu skaitu, ir vienāds ar vienu vai vairākiem nākamajiem dalījumiem, deputāta vietu saņem kandidātu saraksts, kurš reģistrēts pirmais.

45. pants. Katrā kandidātu sarakstā pieteiktie kandidāti sarindojami pēc saņemto balsu skaita. Par kandidātu nodoto balsu skaits ir vienāds ar balsu skaitu, kas nodots par kandidātu sarakstu, kurā minēts šis kandidāts, atņemot to vēlēšanu zīmju skaitu, kurās šā kandidāta vārds vai uzvārds ir svītrots, un pieskaitot to vēlēšanu zīmju skaitu, kurās vēlētāji pretī šā kandidāta uzvārdam ir izdarījuši atzīmi "+". Ja par diviem vai vairākiem viena kandidātu saraksta kandidātiem nodots vienāds balsu skaits, viņi savstarpēji sarindojami kandidātu saraksta iesniedzēju paredzētajā secībā. Ievēlēti ir tie kandidāti, kuri saņēmuši lielāko balsu skaitu, bet atlikušie ieskaitāmi kandidātos tādā secībā, kādā viņi sarindojas atbilstoši balsu skaitam, kas nodots par viņiem.

Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums

<https://likumi.lv/ta/id/57839-republikas-pilsetas-domes-un-novada-domes-velesanu-likums>

2. pants. (1) Novada domē ievēlējamo deputātu skaitu nosaka atbilstoši iedzīvotāju skaitam, kāds attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā vēlēšanu izsludināšanas dienā ir reģistrēts Iedzīvotāju reģistrā:

- līdz 5000 iedzīvotāju – 9 deputāti;
- no 5001 līdz 20 000 iedzīvotāju – 15 deputāti;
- no 20 001 līdz 50 000 iedzīvotāju – 17 deputāti;
- vairāk nekā 50 000 iedzīvotāju – 19 deputāti.

(2) Republikas pilsētas domē, izņemot Rīgas Domi, ievēlējamo deputātu skaitu nosaka atbilstoši iedzīvotāju skaitam, kāds attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā vēlēšanu izsludināšanas dienā ir reģistrēts Iedzīvotāju reģistrā:

- līdz 50 000 iedzīvotāju – 13 deputāti;
- vairāk nekā 50 000 iedzīvotāju – 15 deputāti.

(3) Rīgas Domes sastāvā ir 60 deputāti.

3. pants. Katras republikas pilsētas un novada pašvaldības administratīvā teritorija veido atsevišķu vēlēšanu apgabalu.

4. pants. Domes vēlēšanas izsludina Centrālā vēlēšanu komisija ne vēlāk kā trīs mēnešus pirms vēlēšanu dienas.

5. pants. (1) Latvijas Republikā tiesības vēlēt domi ir:

- 1) Latvijas pilsonim;
- 2) Eiropas Savienības pilsonim, kurš nav Latvijas pilsonis, bet ir reģistrēts Iedzīvotāju reģistrā.

(2) Tiesības vēlēt ir personai, kura vēlēšanu dienā sasniegusi 18 gadu vecumu, ir reģistrēta vēlētāju reģistrā un vismaz 90 dienas pirms vēlēšanu dienas ir reģistrēta dzīvesvietā attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā, vai personai, kurai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā pieder likumā noteiktajā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums un uz kuru neattiecas kāds no šā likuma 6. pantā minētajiem ierobežojumiem (turpmāk – vēlētājs).

9. pants. (1) Domes vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātiem un domē nevar ievēlēt personas:

- 1) kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās;
- 2) kuras likumā paredzētajā kārtībā atzītas par rīcības nespējīgām;
- 3) kuras ir sodītas par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, izņemot personas, kuras ir rehabilitētas vai kurām sodāmība dzēsta vai noņemta;
- 4) kuras Krimināllikumā paredzētā nodarījuma izdarīšanas laikā atradušās nepieskaitāmības stāvoklī, ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī vai arī pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas saslimušas ar psihisku slimību, kas tām atņēmusi iespēju saprast savu rīcību vai to vadīt, un kurām sakarā ar to piemērots medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis vai arī lieta izbeigta bez šāda piespiedu līdzekļa piemērošanas;
- 5) kuras pēc 1991. gada 13. janvāra darbojušās PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās;
- 6) kuras ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki;
- 7) (*izslēgts ar 09.05.2002. likumu*);
- 8) kuras ir sodītas ar aizliegumu kandidēt Saeimas, Eiropas Parlamenta, republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanās, izņemot personas, kuras ir rehabilitētas vai kurām sodāmība dzēsta vai noņemta.

(2) Domes vēlēšanām Latvijas Republikā nevar pieteikt par kandidātu un domē nevar ievēlēt Eiropas Savienības pilsoni, kuram tiesības kandidēt un tikt ievēlētam ir liegtas ar tiesas spriedumu Eiropas Savienības dalībvalstī, kuras pilsonis viņš ir.

10. pants. (1) Valsts prezidentu, Saeimas deputātus, valdības locekļus, prokurorus, tiesnešus, valsts kontrolieri, Valsts kontroles padomes locekļus un karavīrus var pieteikt par domes deputātu kandidātiem, taču ievēlēšanas gadījumā viņi zaudē Saeimas deputāta mandātu un ieņemamo amatu, bet karavīri tiek atvaļināti no militārā dienesta.